

Pápai bocsánat vagy pápai megtévesztés?

A 21. század: bibliai egység vagy a pápához való alkalmazkodás

Pápai vezeklés

Vasárnap, március 12-én, a nagyböjt első vasárnapján, a pápa egy ünnepélyes ceremónián elnökölt a Szentpéter bazilikában, Rómában. Ez „A bocsánat napja” volt, amikor a pápa Isten bocsánatát kérte a Római Katolikus Egyház (RKE) történelmi hibáiért. A ceremóniát továbbra is egy mélységesen jelentős eseménynek mutatták be a RK Egyház „milleniumi ünnepi szent évében” és precedens nélküli, de szükséges lépésként az egység folyamatában. Egy modern média esemény is volt, amelyet úgy rendeztek meg, hogy a maximális hatást érje el, az „egység” serkentésére. Azt a benyomást keltették, hogy egy eredeti kísérlettel van dolgunk, amely tisztára akarta mosni a lapot és bocsánatot kért az egyház múltbeli hibáiért.

Egy alapos vizsgálódás azonban azt mutatja, hogy a pápa „bocsánat napja” nem a bocsánatkérés, hanem inkább a megtévesztés napja volt. Ezen a ceremónián a pápa folyamatosan imádkozott, állítólag mint keresztyén, miközben Róma egyházának egyetlen borzasztó bűnét sem ismerte be. Egy sokkoló példa az előre elkészített szövegből, a 3. részben található, melynek címe: „Azon bűnök megvallása, amelyek Krisztus teste egységének ártottak”.¹ A római kúria képviselőjének előre megírt imája így szólt: „hadd imádkozzunk, hogy azon bűnök megvallása, amelyek Krisztus testének egységét megtörték és a testvéri szeretetet megsebeztek, előmozdítsa az összes keresztyén közötti megbékélést és közösséget.” Ezt csendes imádság követte, ami után „a szent atya” imája következett az „irgalmas Atyához”:

„Irgalmas Atyánk, szenvedése előtti éjszakáján a te Fiad a benne hívők egységéért imádkozott: mégis, akarata iránti engedetlenségükben a hívők szembeszegültek egymással, megosztottak lettek, kölcsönösen elítélték egymást és egymás ellen harcoltak. Nyomatékosan esedezünk bocsánatodért, és a megtérő szív ajándékáért könyörgünk, hogy minden keresztyén, megbékülve veled és egymással, képes legyen egy testben és egy lélekben megtapasztalni újból a teljes közösség örömét. A mi Urunk Krisztus nevében kérjük ezt.” Ha a pápa és a római kúria valóban komolyan vették a szent Istenhez intézett imádságukat, szembesülniük kellene azzal a ténnyel, hogy a Tridenti Zsinat elítélő átkozódásait nem említették és nem tértek meg belőle, beleértve a bibliai evangélium és a történelmi bibliai keresztyénség elítélését, amely keresztyének millióinak nagybani kiirtásához vezetett az inkvizíció 667 éve alatt. Ezeket sosem vonták vissza, a II. Vatikáni Zsinat dacára sem. Ha ez az imádság meghallgatásra talál, szükségszerűen szét kellene szedni a RK Egyházat hamis evangéliumával, pápai csalhatatlanságával és „javíthatatlan”² útjaival együtt, ami egyértelműen nem áll a pápa és kúriája szándékában.

„A keresztyén egység hete”

A fő egyházak találkozását a római Szentpál bazilikában, amelyre korábban ebben az évben került sor, olyanként értelmezik, mint a legnagyobb összejövétel, amelyen az 1960-as évek, vagyis a II. Vatikáni Zsinat óta először vettek együtt rész keresztyén vezetők és a pápa.

¹ www.vatican.va/jubilevents/events_day_pardon

² „Ezzel a **tévedhetetlenséggel** azonban, amellyel a mennyei Megváltó kívánta egyházát felruházni, azon tanok megfogalmazására, amelyek a hit és erkölcs területére tartoznak ... rendelkezik a római pápa ... amikor ... egy abszolút döntést közöl ... Ezekből meghatározásai jogosan nevezhetők **újrafogalmazhatatlanoknak** természetükből kifolyólag ...” No. 28, *Lumen Gentium*, in *Vatican Council II., The Conciliar and Post Conciliar Documents*, Austin Flannery, 1981, (Northport, NY: Costello Publ. Co., 1975), 380. o.

Január 18-án, a „keresztyén egység hetének” keddi napján, a „2000-es szent évben”, a keleti ortodoxia négyötödének képviselői összegyűltek az anglikánokkal, lutheránusokkal, metodistákkal és pünkösdistákkal együtt. Együtt résztvettek a Szentpál bazilika „szent ajtainak” megnyitása alkalmából rendezett ünnepségen. George Carey érsek – az Anglikán Egyház feje, Athanasius metropolita – a konstantinápolyi pátriárka, és az Ortodox Egyház feje, Bertalan képviselője, II. János Pál pápa oldalán letérdeltek az újonnan megnyitott ajtó előtt. Csak egyetlen párnát helyeztek el, mivel arra gondoltak, hogy csak a pápa fog letérdelni, de amikor mindhárman térdre borultak, a pápa felkiáltott: „Egység! Köszönjük néked!” Nagyon szimbolikus momentum volt ez.

A pápának megvolt minden oka arra, hogy kinyilvánítsa köszönetét a képviseltetett egyházaknak és a két embernek, aki körülvette őt. Elvégre 1999. májusában az Anglikán Római Katolikus Nemzetközi Bizottság (ARCIC) kiadott egy nyilatkozatot „elismerve a pápát, mint a keresztyén világ legfőbb tekintélyét” és úgy jellemezve őt, mint „egy ajándék, amelyet minden egyház be kell hogy fogadjon” (egy ajándék, amely még elfogadásra vár az Anglikán Egyház zsinata és a tágabb anglikán közösség részéről). Öt hónappal később, 1999. októberében, a Reformáció napján, a római katolikusok és a lutheránus egyházak is aláírtak egy közös nyilatkozatot, bejelentve, hogy a megigazulásról szóló ellentétes nézőpontjaikat összehangolták.³ Úgy tűnik, a megbékélés és egység ezen üzenetével, szabadabbá vált az út a lutheránusok számára, hogy csatlakozhassanak az anglikánokhoz hasonlóan a pápai primátus elfogadásához. Az Orosz Ortodox Egyházzal meglévő fagyos viszonyt is sikerült enyhíteni és tárgyalások folynak már a pápa moszkvai látogatásáról és a II. Alexij pátriárkával való találkozásról. A pünkösdisták és a karizmatikusok is felgyorsították a Róma felé tartó lépéseiket, ennek értelmében az evangéliumi vezetők, akik aláírták az ECT („Evangelicals and Catholics Together” [Evangéliumi Protestánsok és Katolikus Együtt]) nagy létszámú evangéliumi tömegeket győztek meg arról, hogy térdeljenek le azon nyitott „szent” ajtó előtt, amelyet a Római Katolikus Egyház kínált fel számukra.

A pápa szavai, amelyek azon a napon elhangzottak, egy olyan szöveggörnyezetben jelentek meg, amely az egyenlőséget a szabadsággal társította. Válasza gondosan magába rejtette a Római Katolikus Egyház menetrendjét, amely nem képezheti alku tárgyát, mivel az igazságon alapuló egység keresése helyett, a pápizmus, mint mindig, megalkuvás által akarja biztosítani a megegyezést. Az „ökumenikus párbeszéd”, amelyre a január 18-i ceremónián utalt a pápa, egyértelműen egy speciális szabályrendet követ. A II. Vatikáni Zsinat 42. dokumentuma az ökuméniairól azt állítja, hogy „...a párbeszéd nem végső cél önmagában... ez nem csupán egy akadémiai társalgás.”⁴, hanem:

„az ökumenikus párbeszéd... arra szolgál, hogy megváltoztassa a gondolkozási és viselkedési mintákat azon [nem-katolikus] közösségek mindennapi életében. Ilyeténképpen **igyekszik a hit egységének útját előkészíteni, amely az egy és egyetlen látható egyház kebelén jöhet létre.**”⁵

A pápaság nyilván azzal számol, hogy a párbeszéd folyamata időt igényel a megfogalmazott célok teljesüléséig, vagyis minden keresztyén egyház az ő fennhatósága alatt egyesüljön. Ez világosan kiderül a következő szavakból:

„...apránként, a tökéletes egyházi közösség elé gördülő akadályok folyamatos leküzdése következtében, **minden keresztyén csatlakozik az eucharisztia [mise] közös**

³ Lásd Richard Bennett tanulmányát: *The Roman Catholic-Lutheran 'Joint Declaration on the Doctrine of Justification': A Denial of the Gospel and the Righteousness of Christ [A Római Katolikus – Lutheránus 'Közös Nyilatkozat a Megigazulás Tanáról': Az Evangélium és Krisztus Igazságosságának Tagadása]*

⁴ Flannery, No. 42: „Reflections and Suggestions Concerning Ecumenical Dialogue”, S.P.U.C., 1975. augusztus 15., 549. o.

⁵ Uo., 540-541. o. A kiemelések jelen tanulmány szerzőjétől vannak.

megünneplésébe, az egy és egyetlen egyház egységében... Hitünk szerint ez az egység a Katolikus Egyházban lakozik, mint olyasmi, amit sosem veszíthetünk el.”⁶

A II. Vatikán dokumentumaiban szereplő „apránként”, mára óriás lépésekké vált. A január 18-i összejövetel résztvevőiből hányan értik, hogy mi történik valójában? A pápa hivatalos álláspontja az, hogy „az ökumenikus találkozás nem egyéni munka, hanem a [RK] Egyháze is, **ami elsőbbséget élvez minden egyéni véleménnyel szemben.**”⁷ Így tehát a január 18-i résztvevők véleményei „egyéni véleményeknek” számítanak és ezért értéktelenek. A RK Egyházzal folytatott minden párbeszéd végső célja, mindenekelőtt a RKE fennhatósága alatt megvalósuló látható „egység” és sajátos szertartás: „**minden keresztyén csatlakozik az eucharisztia [mise] közös megünneplésébe az egy és egyetlen egyház egységében. ...** Hitünk szerint ez az egység a Katolikus Egyházban lakozik, mint olyasmi, amit sosem veszíthetünk el.” Ennél világosabban ezt nem is lehetett kifejezni.

Az egység: valódi és hamis

Ettől az emberkéz alkotta álegységtől teljesen eltér a Krisztusban való hívők valódi egysége. A keresztyén egység alapját a hívők helyzete „*az Atya Istenben és az Úr Jézus Krisztusban*” határozza meg.⁸ Az Úr egységért mondott imája a Jn 17,21-ben választ nyer annak az egyénnek az életében, akit Isten mentő kegyelme megigazít a Krisztusba vetett hit által. Az a tény, hogy az Úr Jézus Krisztus egységért imádkozott, arra utal, hogy a hívők egysége valóságos. Isten, az Ő népének Atyja, Aki a világ keletkezése előtt kiválasztotta a hívőket, hogy Krisztusban, az Ő Fiában legyenek, megigazította őket az Ő igazságossága által, megváltásuk nyomán pedig Krisztusba helyezi őket és megtartja őket abban az egységben minden dolog végső beteljesedéséig. A hívők a Krisztus Jézusban levő egységbe olvadnak. Ezt nem ők hozzák létre, viszont parancsot kaptak arra, hogy megőrizték azt. Pál apostol szavaival élve: „*igyekezzén megtartani a Lélek egységét a békességnek kötelékében.*”⁹

A valódi ökuménia

Ugyanaz az apostol világosan ismerteti a valódi egység alapját: „*Egy a test és egy a Lélek, miképpen elhivatástoknak egy reménységében hívattatok el is; egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség; egy az Isten és mindeneknek Atyja, aki mindeneknek felette van és mindenek által és mindnyájatokban munkálkodik.*”¹⁰ Ezért a hívők, akik egyedül Istenhez és írott Igéjéhez ragaszkodnak – az Úr és az apostolokhoz hasonlóan („Sola Scriptura”) – egyek testben, Lélekben és igazságban. Megváltásban részesültek a teljesen szent Isten előtt, egyedül kegyelemből („Sola Gratia”), egyedül hit által („Sola Fide”) és egyedül Krisztusban („Solo Christo”) és Istené egyedül minden dicsőség és dicséret („Soli Deo Gloria”) ezért. Ez az öt bibliai alapelv együtt mutat rá az Úrban levő valódi egység alapjára. Ezek segítették az üldözött egyházat az évszázadok során, hogy erősen megkapaszkodjon az evangélium egyszerűségében. A valódi ökuménia olyan közösség vagy együttműködés az öt alapvető bibliai alapelvhez ragaszkodva, amely megtartja a valódi egység alapját az Úrban. A valódi egység abban a mértékben nyilvánul meg, amelyben felkarolja ezeket a bibliai alapelveket.

Hamis ökuménia

⁶ Uo., 541. o.

⁷ Uo., 545. o.

⁸ 1Thessz 1,1

⁹ Ef 4,3

¹⁰ Ef 4,4-6

Másrészt, a hamis ökuménia, amely tipikusan intézményesített, a gyakorló keresztyén csoportok összefogásából áll, egy közös cél érdekében, ahol egy vagy több bekapcsolódó fél nincs megtérve. Noha azzal az ígérennyel állnak elő, hogy ők vallják az Úr Jézus Krisztust a Szentírás szerint, mégis legtöbbször kompromitálják az öt bibliai alapelvet, amelyek az Úrban levő valódi egység alapját ábrázolják. Amilyen mértékben nem ragaszkodnak ezekhez az alapelvekhez, jelzi egy gyülekezet vagy egyház hajlamát, hogy Rómának alávesse magát.

Az Egyházak Világtanácsa egy ilyen intézmény. Ezen belül nincs egyetértés az öt pont egyikében sem, amely igazolhatná az Úr Jézus Krisztusban levő valódi egység alapját. A pápa és egyháza, elhajolva az igaz evangéliumtól, szintén híján van mind az öt alapelvnek. Az Úr Jézus Krisztus testét színlelve arra törekszenek, hogy sikeres módokat találjanak minden ember számára a látható, tevékeny és vonzó pápai trónhoz való vonzáshoz.

A pápa ismerteti a megegyezést

Hivatalos levelében, „Hogy Egyek Legyenek”, a pápa az alábbiak szerint határozza meg a teljes egységet:

„A Katolikus Egyház, gyakorlatában és ünnepélyes dokumentumaiban egyaránt, azt tartja, hogy az egyes egyházak közössége Róma egyházával, valamint püspökeinek közössége Róma püspökeivel, Isten tervében egy lényeges követelmény a teljes és látható közösséghez.”¹¹

A teljes egységre való eljutás érdekében egy másik, öt alapelvből álló sorozatot kell elfogadni, amelyek viszont tagadják a bibliai igazság mind az öt paraméterét. A pápa szerint: „már képesek vagyunk meghatározni azokat a területeket, amelyek további elmélyült tanulmányozást igényelnek, mielőtt a hit valóságos konszenzusa elérhetővé válik:

- (1) A Szentírás, mint a legnagyobb tekintély a hit dolgaiban, és a szent hagyomány, mint az Isten Igéjének nélkülözhetetlen értelmezője, közötti kapcsolat;
- (2) Az eucharisztia, mint Krisztus testének és vérének sákrámentuma, mint az Atyának bemutatott hálaáldozat, Krisztus áldozatának emlékeztetője és valódi jelenléte, és a Szentlélek megszentelő kiáradása;
- (3) A felszentelés, mint sákrámentum, a háromszoros tisztségre: püspök, presbiter és diakónus;
- (4) Az egyház tanítóhivatala, amely a pápára és a vele közösségben levő püspökökre bízott, mint felelősség és tekintély, amelyet Krisztus nevében gyakorolunk a hit tanítására és oltalmazására;
- (5) Szűz Mária, mint Isten anyja és az egyház szentképe, lelki anyja, aki Krisztus tanítványaiért és az egész emberiségért közbenjár.”¹²

A pápa szándéka saját öt pontjának meghirdetésével az, hogy mindenütt jelenlevő, látható egységet kovácsoljon a Római egyház körül, ennek intézményeivel való egyetértésben és megnyilvánulásában. Így tehát a pápa dekrétumot bocsátott ki:

„... most tehát fontos **a látható egység** felé haladni, amely kívánatos és elégséges; és amely valóságos, konkrét módon nyilvánul meg, hogy az egyházak valóban annak a teljes közösségnek jelévé váljanak, amely az egy, szent, katolikus és apostoli **egyházban fejeződik ki az eucharisztia közös megünneplésében.**”¹³

A RKE az ember-alkotta egységre törekszik, amelyet az intézmény tesz láthatóvá, és amelyhez mindenkinek alkalmazkodnia kell. Egy ilyen felfogás szöges ellentétben áll a hívők

¹¹ *Ut Unum Sint*, „Hogy egyek legyenek: az ökuménia melletti elkötelezettségről”, II. János Pál pápa (Washington, DC: United States Catholic Conference) Publ. No. 5-050, 97. paragrafus

¹² Uo., 79. paragrafus

¹³ Uo., 78. paragrafus

egységének valóságával, akik, miután nem látható módon Krisztusba helyeztettek Isten által, meg kell őrizniük a nekik adott egységet a Szentlélek kötelékében.

Külső egység elérése hatalom és büntetés által

Vajon mit jelent ez az alkalmazkodás, amelyet a pápa annyira szenvedélyesen javasol? Hogyan alkalmazható a gyakorlatban? Minden korábbi tapasztalatból és ugyanazon pápa hivatalos tanításából kiindulva, amit a kánonjog rögzít, akik ebben teljes mértékben részt vesznek kénytelenek lesznek alárendelni értelmük, valamint akaratuk képességeit a „szentatyának” [a pápa], rendelkezéseinek és egyháza dogmáinak. Viszont a jelenlegi római törvény a következőket hirdeti:

Kánon 752: „Értelmükkel és akaratukkal vallásos tiszteletet kell tanúsítaniuk – ha nem is hitbéli egyetértést – annak a tanításnak, amelyet a pápa vagy a püspöki kar a hit és erkölcs dolgaiban közöl, hitelesen gyakorolva a tanítói hivatalt, még akkor is, ha nem végleges dogmaként is közlik azt.”

Ez a hivatalos római törvény bármely más szektánál világosabban kihirdeti, hogy szükségessé válik az értelem és akarat istenadta képességének elnyomása. Ezt nemcsak megköveteli az új kánonjog, a 'pápai jog', amelyet a jelenlegi pápa bocsátott ki, hanem kiegészült egy fejezettel is, melynek címe „Az egyházi hatóságok és az egyház szabadsága ellen elkövetett törvénysértések büntetése”. Az „Általános megjegyzések a törvénysértések büntetéséről” címszó alatt, újra megjelenik a múltat idéző inkvizíció, hiszen a 1311. kánon kijelenti:

„Az Egyház természetes és megfelelő joga a vétkező hívekkel szemben **kényszerít alkalmazni** büntető lépések foganatosítása által.”¹⁴

Egy kis jártasság a történelemben azonnal rámutat, hogy a kényszerít egy olyan kifejezés, amelyet a római egyház kitűnően ismer. Természetesen, amikor minden érkező hatalmas sátrába fogad, a Katolikus Egyház elbagatelizálja ennek burkolt céljait; de amikor egyszer újra közvetlenül ráteszi kezét a politikai hatalom kormányrúdjára (amit könnyen lehetővé tehet a gyorsan előrenyomuló európai szuperállam), az 1311. kánon olyan hirhedtté válhat, mint azok, amelyek már régebb beárnyékolják a történelem lapjait.

Mindig fontos arra emlékezni, hogy a római pápaság egy abszolút monarchia és egyben egy világi kormányzat. Felbecsülhetetlenül gazdag, területi szuverenitással rendelkezik, udvartartással, nemesekkel és diplomáciai testületekkel; nyomozói és titkosszolgálati hatóságokkal; törvényekkel, ügyvédekkel és bűnüldöző hatósággal valamint börtönnel; adókkal, bankkal, nemzetközi szerződésekkel és konkordátumokkal, hatalmas politikai befolyással, ambíciózus tervekkel és célkitűzésekkel, mint bármelyik világi állam. És továbbra is rendelkezik inkvizícióval, amelyet átkereszteltek a Hittani Kongregáció névre, melynek élén Ratzinger József¹⁵ bíboros áll.

A Bárány menyasszonya ismeri a hitehagyott egyházat

A régmúlt hívő emberei tisztában voltak azzal, hogy a Római Katolikus Egyház által erőltetett megegyezést a „Sátán székének” vagy az antikrisztusnak kell nevezni. Ezt már ismerték és tárgyalták a középkorban is olyanok mint Dánté Alighieri (megh. 1321), John Wycliff (megh. 1384), Husz János (megh. 1415), Savonarola (megh. 1498) és William Tyndale (megh. 1536). Róma alkalmazkodását az antikrisztusnak tartották a Reformáció idején is, például Luther Márton (megh. 1546), Nicholas Ridley (megh. 1554), John Bradford (megh. 1555), és John Foxe (megh. 1587), később Isaac Newton (megh. 1727) és Jonathan

¹⁴ *Kánonjog*, Latin-Angol Kiadás (Washington, DC: Canon Law Society of America, 1983).

¹⁵ Ratzinger bíborost a cikk írása óta pápává választották XIV. Benedek néven. (A kiadó megjegyzése)

Edwards (megh. 1758). Mostánában, amikor a „szent” Római Birodalom újraéled az európai szuperállam keretein belül, megengedhetik-e maguknak a hívők, hogy tudatlanságban maradjanak a történelem és a bibliai prófécia tekintetében, miközben ezt helyesen értették az évszázadok során? A múlt meggyőződött hívő emberei Krisztusban látták az egységet, és következésképpen figyelmeztettek a Rómával történő kiegyezés veszélyére. Egyrészt tudták, hogy az igaz egyház Krisztusban van, másrészt felismerték a római hitehagyott egyházat. Mivel felfogták, hogy a Római Katolikus Egyházzal való egység mindig alárendelést jelent annak hagyományaival és pápaival, örvendeztek, hogy igazi egységük ama Szerelmesben van, mintsem a bűnnel való kompromisszumban.

A pápa azonosítása

Feltűnő módon, mindenféle félelem nélkül, a pápa újra betöltötte az Úr prófétai szavát (2Thessz 2,3-12) „a bűn embere” és „a veszedelemnek fia” képében tetszelegve. Az ülő helyzetben levő pápa isteni rangot merészel magának tulajdonítani. Ennek értelmében a „Bocsánat napjára” készített program III. részében, nyolcszor van említve a „szent atya” kifejezés. A RKE-ban azonban ez a cím nem a mennyekben levő teljesen Szentre utal, hanem az ülő helyzetben levő pápára. A Szentírás fényében nézve e dolgot, a RK pápa, aki keresztyénnek tartja magát, egyértelműen olyan, „*aki ellene veti és fölébe emeli magát mindannak, ami Istennek vagy istentiszteletre méltónak mondatik, annyira, hogy maga ül be mint Isten az Isten templomába, Isten gyanánt mutogatván magát.*” (4. v.) A RKE pápája ennél is tovább megy, amikor önmagát „Krisztus vikáriusának” titulálja, azt sejtetve, hogy ő Krisztus tényleges helyét foglalja el, mint tanító, pásztor és pap. Ez egyenlő azzal, amikor „*maga ül be, mint Isten az Isten templomába, Isten gyanánt mutogatván magát.*” Nem egyszerű kijelentésről van itt szó, hiszen a pápa törvénye ijesztővé teszi, amikor szigorú engedelmisséget követel az értelem és az akarat részéről, büntetést helyezve kilátásba az engedelmisséget elmulasztókkal szemben, mint ezt a 752. és 1311. kánon tanúsítja. Ő Krisztus legrosszabb és legnagyobb ellensége, aki iránta való szolgálatot színlelve, megkísérli a Fiú egyedi tisztségeinek aláásását, alattomosan bitorolva pozícióját és hatalmát.

C. H. Spurgeon világosan felfogta ezeket a dolgokat. Időtálló szavai ma is érvényesek:

„Ha átkozott volt, aki újraépítette Jerikót, akkor annál inkább az, aki a pápaság közöttünk történő helyreállításán fáradozik. Atyáink idején leomlottak a pápaság magas falai hitük ereje által, erőfeszítéseikben való kitartásuknak köszönhetően, és az evangélium kürtzengésének nyomán; és most olyanok akadnak, akik újraépítenék azt az elátkozott rendszert a régi alapokon. Ó Uram, legyen kedves néked az ő erőfeszítéseiket derékba törni és taszítás le minden követ, amelyet raknak. Komoly foglalatosságunk kellene legyen, hogy alaposan megtisztuljunk minden tévedéstől, amely hajlik a pápaság lelkiületének táplálására; és miután alapos takarítást végeztünk otthon, igyekeznünk kell túlságosan is gyors előretörésének feltartóztatására az egyházban és a világban.”¹⁶

¹⁶ *Morning and Evening*, a Józs 6,26 kapcsán.